

Septuagintan suomalaisen psalmikäännöksen arviointia

Psalmit Septuagintan mukaan: Psalmien ja oodien kirkollinen suomennos. Suom. Kari Ranttilä. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto, Suomen Piipliaseura, 2010.

Ortodoksisen kirkon Vanha testamentti seuraa kreikankielistä ns. Septuaginta-käännöstä, jonka perimätiedon mukaan käänisivät Aleksandriassa 200-luvulla eKr. seitsemänkymmentä (lat. *septuaginta*) kääntäjää. Käännöstyöhön liittyy erilaisia legendoja, jotka kuvaavat käännöksen nauttimaa auktoriteettiasemaa kreikankielisen teologian piirissä. Myös nykyinen tieteellinen tutkimus tukee Septuaginta-käännöksen lukutapoja: erityisesti protestanttien käsitys hepreankielisistä Vanhan testamentin käsikirjoituksista Septuagintaa alkuperäisempänä tekstimuotona on viimeaikaisissa tutkimuksissa kyseenalaistettu.

Suomen ortodoksinen kirkko on tähän saakka ollut vailla omaa Septuaginta-suomennostaan, mutta nyt siitä on saatavilla kaikista tärkein osa: vuonna 2010 valmistunut kokoelma, joka sisältää Kari Ranttilän suomentamat psalmit ja aamupalveluksissa tyypikonin mukaan luettavat tai veisattavat Raamatun oodit. Psalmeilla onkin ortodoksisessa jumalanpalveluksessa merkittävä asema. Erityisesti niitä tulkitaan tyypologisesti: kirkollisina juhlina veisataan juhlittavasta tapahtuvasta profeettallisesti kertovia psalminjakeita. Siksi on luonnollista, että käännöstyö on aloitettu juuri tästä Vanhan testamentin osuudesta.

Kirjan johdantoluvussa (s. 13–19), joka ei kuitenkaan ole suomentajan itsensä kirjoittama, on harvinaisen avoin selostus kirjan käännösperiaatteista ja työn etenemisestä. Täysin ei kuitenkaan käy selville, mille kreikkalaiselle tekstiversiolle on käännöstyössä annettu prioriteetti. Johdannossa mainitaan työn tapahtuneen ensin Rahlfsin kriittisen Septuaginta-edition perusteella, mutta myöhemmin on toiseksi perustekstiksi otettu kreikkalainen kirkollinen psalmtari. Edelleen mainitaan, että ”ongelmallisinta on ollut sen selvittäminen, mikä on ’aito ortodoksinen’ psalmiteksti. Kreikan kirkko käyttää tietenkin omaa perinteistä kirkon vuosituhantisessa resitaatioissa muokkautunutta tekstiään, mutta sen lukutavat eroavat paljon tieteellisesti perustellusta

tekstistä ja tämän lukutavoista” (s. 15). Vastaus pohdintaan on käsittääkseni varsin yksiselitteinen: jos kyse on *kirkollisesta suomennoksesta*, kuten kirjan alaosikko antaa ymmärtää, tulee psalmitekstit kääntää sellaisina, kuin ne kirkon liturgisessa ja patristisessa tulkintatraditiossa esiintyvät. Tässä kontekstissa Kreikan kirkon käyttämä liturginen psalttari on hyödyllisin pohjateksti. Nyt esimerkiksi jakeiden numerointi seuraa Rahlfsin kriittistä editiota, ei kreikkalaista kirkkoraamattua, mikä saattaa aiheuttaa sekaannusta kirjan liturgisessa käytössä.

Vakavin puute kirjassa liittyy kuitenkin sen käännösmenetelmään: tekstin todellinen tavoite tai sen taustalla ollut käännösstrategia ei ole selkeä. Pyritäänkö tekstillä mahdollisimman tarkkaan alkutekstin ymmärtämiseen sen luomiskontekstissa vai laatimaan teksti, joka palvelee paremminkin nykyistä käyttökäytäntöä eli kirkon liturgista elämää? Johdannon mukaan käännöksessä noudatettiin vuoden 1992 raamatunsuomennoksen periaatteita, toisin sanoen dynaamista ekvivalenssiteoriaa, jonka mukaan usein poiketaan tekstin alkuperäisestä merkityksestä sen varjolla, että voidaan muodostaa nykypäivän lukijalle vastaava reaktio kuin alkuperäinen teksti on luonut sen aikaiselle yleisölle.

Jos tarkoituksena on kuitenkin ollut tarjota liturgiseen käyttöön soveltuva teksti, on käännös joiltain osin siinä epäonnistunut. Esimerkiksi usein esiintyvä termi *hosios* on tässä systemaattisesti käännetty ’pyhä’, ei ’pyhittäjä’, joka on nykyään suomalaisessa käytössä vakiintunut kyseisen kreikan termin vastineeksi. Tällöin esimerkiksi pyhittäjien juhlina laulettavat psalminjakeet, joissa termi *hosios* esiintyy, eivät tunnu yhtä relevanteilta kuin ne vaikkapa kreikankielisessä liturgisessa praksiksessa tuntuvat. Ehdotin suomennoksen kommentointivaiheessa muun muassa tätä muutosta, mutta kääntäjä ei ollut kanssani samaa mieltä. Perusteluna oli, että *hosios* ei alkutekstissä tarkoita vielä pyhittäjää. Liturgista kontekstia ei siis otettu huomioon, vaan tekstiä pyrittiin tulkitsemaan sen ”alkuperäisen” merkityksen kautta. Tämä heikentää käännöksen arvoa jumalanpalvelustekstien kokonaisuuden luomassa intertekstuaalisessa kontekstissa.

Dynaaminen ekvivalenssiteoria joutuu ongelmiin, kun pohditaan Raamatun suhdetta kirkon teologiseen traditioon. Psalmi on myös merkittävässä roolissa kirkkoisien kirjoituksissa, ja sieltä voikin lukija löytää tulkinta erinäisille ongelmallisille jakeille. Näissä tulkinnat liittyvät usein yksityiskohdaksiin sanarakenteisiin. Yksi tällainen esimerkki on Jumalansynnyttäjästä tai Kristuksen inkarnaatiosta yleisesti käytetty typologia psalmissa 67 (jake 15).

Kirkollinen psalttari tarjoaa kreikaksi tässä fraasin ὄρος τοῦ Θεοῦ, ὄρος πῖον, ὄρος τετυρωμένον, ὄρος πῖον, kirjaimellisesti suomennettuna ”Jumalan vuori on rasvainen vuori, juustovuori, rasvainen vuori”. Jae on täsmälleen sama myös Rahlfsin editiossa. Räntilän versio suomennoksesta (Rahlfsin editiossa ja suomennoksessa jae 16) on ”Jumalan vuori on hedelmällinen, sateet ovat sen uurtaneet, se kantaa satoa”. Esimerkiksi Didymos Sokea sekä monet muut psalmikommentaattorit hänen jälkeensä antavat merkityksen juustolle, siis maidosta keittämällä ja puristamalla valmistetulle tuotteelle, Kristuksen inkarnaation yhteydessä. Myös rasvaisuuden toistamisella on Didymoksen kommentaarin mukaan tärkeä kristologinen merkitys. Räntilän suomennoksesta ei näitä tulkintoja voi tehdä.

Käännösten merkittävytydestä kertoo aina niiden reseptio. Käännöksen kielellisestä tyylistä on esitetty useita mielipiteitä: tämän arvion tehtävänä ei ole arvioida tekstin taiteellista arvoa, vaikkakin kielellinen tyyli liittyy elimellisesti myös valittuun käännösstrategiaan, joka kuitenkin tässä tapauksessa on jäänyt epäselväksi. Psalmi Septuagintan mukaan joka tapauksessa pidettiin liturgisesta käytöstä Helsingin hiippakunnassa, ja muuallakin niiden käyttö on nykyään epäsäännöllistä tai vähäistä: ahkerimpia käyttäjiä lienevät kirkkokuntamme luostarit ja Ortodoksinen seminaari. Uusi nuottiliturgia julkaistiin vuonna 2011, mutta se noudatti piispainkokouksen määräyksestä Räntilän käännöksen sijaan vuoden 1992 kirkkoraamatun psalmikäännöstä.

Olisikin toivottavaa, että Suomen ortodoksisessa arkkihiippakunnassa tulevaisuudessa tehtäisiin vastuullisia päätöksiä käännöskysymyksistä niin, että useiden rinnakkaisten käännösten käytön aiheuttamalta sekavuudelta vältyttäisiin. Uusi psalmisuomennos oli yksi askel tällä tiellä, mutta ei ole ainakaan vielä johtanut toivottuihin lopputuloksiin. Vielä tarkempi ortodoksisen kirkon liturgisen ja hermeneuttisen tradition huomiointi olisi tehnyt suomennoksesta ehkä nykyistä käyttökelpoisemman.

Munkki Damaskinos (Olkinuora) Ksenofontoslainen